

EKONOMSKO I SOCIJALNO STANJE KRČKIH GLAGOLJAŠA

Mihovil BOLONIC

Poznato je da je Krčka biskupija — do god. 1828. samo otok Krk — imala redovito velik broj svećenika — glagoljaša. Toliko ih je bilo, da su jedni radili — kao članovi seoskih kaptola¹ — u dušobrižništvu na teritoriju svojih kapitula (župa), dok su drugi službovali izvan svoje dijeceze — od Gorice i Istre do Zagreba te od Ljubljane do Dubrovnika. Iz sačuvanih izvora proizlazi kako su krčki seoski kapitulati znali brojiti po deset, dvadeset i više svećenika, a neki čak i do 50 i 60 (Baška i Vrbnik). Tu se može primijediti ona narodna: »Hercegovina sve zemlje naseli, sebe ne raseli.«²

S time u vezi nastaje vrlo zanimljivo pitanje, tj. kako su ti glagoljaši živjeli, odnosno kakvo je bilo ekonomsko i socijalno stanje krčkih glagoljaša kroz vjekove. U ovom kraćem prikazu nastojat ću dati barem malo svjetla u to pitanje. Ovaj ću rad podijeliti u dva dijela. U prvom dijelu želim se obazreti na gospodarsko i društveno stanje krčkih glagoljaša za razdoblje od 11. pa tamo do zadnjih decenija 15. vijeka, tj. do god. 1480, kad je otok Krk pao pod Mletačku Republiku. A drugi dio obuhvatio bi njihovo socijalno-gospodarsko stanje u daljnjim stoljećima. Ovaj sam rad namjerno podijelio u dva dijela, jer — po svemu sudeći — gospodarsko-društveno stanje krčkih glagoljaša bitno se razlikuje u prvom i drugom razdoblju, kako ćemo vidjeti iz daljnjeg razlaganja.

A. KRČKI GLAGOLJAŠI OD 11. DO 15. VIJEKA

I. Crkva na Krku i najstarije listine

1. — Iako za prvi, najraniji, period nema mnogo pisanih izvora za gospodarsku povijest glagoljaša i Crkve uopće, što vrijedi i za otok Krk, i prema nam nije sačuvana nijedna kapitulska gospodarska knjiga iz tog vremena (najstarije sačuvane kapitulske knjige na Krku potječu iz 16. vijeka), ipak se iz postojećih isprava javnopravnog i privatnopravnog značaja može zaključiti, da je materijalno stanje glagoljaša i Crkve na otoku Krku bilo u to doba razmjerno dobro — za razliku od onog u drugom periodu, tj. za Mletačke Republike (1480—1797) i dalje. To je, naime, ono doba kad je otok Krk spadao pod vlast hrvatskih narodnih vladara i domaće kneževske obitelji — krčkih knezova Frankopana koji su cijenili popove-glagoljaše te su i sami

¹ Uspor. M. BOLONIC, *Seoski kaptoli u krčkoj biskupiji*, BS, 1 (1966) 122—145.

² Isti, *Krčki glagoljaši i njihova služba izvan Krka*, BS, 2 (1965) 342—366.

pisali isprave na hrvatskom jeziku i glagoljicom. Stoga nije nimalo čudno što su Frankopani podizali i obdarivali crkve i samostane i dijelili razne povlastice redovnicima,³ kako ćemo kasnije vidjeti. Sačuvane isprave — darovnice i dotacije — iz tog razdoblja govore nam, kako su krčki knezovi i imućniji slojevi stanovništva, slijedeći primjer kraljevske dotacije benediktinskoj opatiji sv. Lucije u Baški, nastavili tradiciju izgradnje i darivanja glagoljaških crkava i samostana. To je doba, kad se može govoriti o mecenatstvu i patronatu — u pravom smislu riječi — za Crkvu i glagoljaše na Krku. To nam svjedoče one darovnice od 12.—15. vijeka u korist glagoljaških ustanova kojima su crkve i samostani dobivali u posjed znatne zemljišne posjede (i obradivu zemlju koja je tada bila u velikoj cijeni), stoku i nekretnine i druge beneficije.⁴

Da bismo barem donekle mogli upoznati materijalno stanje glagoljaša i glagoljaške Crkve na otoku Krku, donijet ću ovdje — kronološkim redom — odnosne kraljevske, kneževske i druge sačuvane darovnice i isprave u korist glagoljaških ustanova na Krku prema pisanoj literaturi⁵ i drugim sačuvanim izvorima iz te dobi.

2. — Počet ću s najstarijom takvom darovnicom, dotacijom *kralja Zvonimira* benediktinskoj opatiji sv. Lucije u Baški koja nam je zabilježena u poznatoj »Bašćanskoj ploči«⁶ iz konca 11. vijeka. Rečena ploča, zajedno s tri odlomka druge takve ploče iz benediktinske crkve sv. Lucije u Jurandvoru kraj Baške na otoku Krku, predstavlja neke vrsti kameni kartular. U prvom dijelu opat Držiha utvrđuje na kamenu — za sva vremena — da je hrvatski kralj Zvonimir (Zvanimir) u svoje vrijeme darovao crkvi sv. Lucije »ledinu« (vjerojatno gospodarsko dobro). Taj dio ploče glasi: »... *Az opat Držiha pisah se o ledine juže da Zvanimir kralj hrvatski (v) dni svoje v svetuju Luciju* ...« Uz rečenu »ledinu« Nikola Bonifačić Rožin pokušao je na ploči pročitati i imena drugih zemljišta koja je kralj obuhvatio u svojoj darovnici i ustanovio je, da su to zemljišta: *Zupan', Desin, Raker, v luce Prbnežba*. Prema istom Bonifačiću svi ti lokaliteti, uključivši i rečenu »ledinu«, nalaze se na području općine Vrbnik — i to baš na prostoru gdje se u 15. vijeku spominje teren »*Zvonimirova*,⁷ gdje je kralj Zvonimir imao svoje posjede i svoj dvor ili grad u kojem je stanovao za svog boravka na otoku Krku. Tu blizu i danas stoji ruševine crkvice sv. Kuzme i Damjana, a čitav teren oko te crkvice pripadao je opatiji sv. Lucije te i danas narod jednim širim nazivom to područje naziva *Opatija* ili *Opatije*. O toj darovnici piše Bonifačić: »Tako bismo mogli zaokružiti posjed s kojim je kralj Zvonimir obdario opatiju sv. Lucije na opsežnom prostoru one na daleko otvorene kraške zaravni danas nazivane Karse, koja se od brda Hlam spušta prema vrbanskim predjelima, a s brda Triskavca, na kojem tradicija spominje plemenska

³ N. KLAIC, *Knezovi Frankopani kao krčka vlastela*, Krčki zbornik (1970) 125—180 (kasnije: N. Klaić); Vj. KLAIC, Krčki knezovi Frankopani, I (1901) kasnije Vj. Klaić; M. Bolonić, *Patronat u senjsko-modruškij biskupiji*, Senjski zbornik, V (1973), str. 219—319; *Isti*, *Knezovi Frankopani i patronat*, rukopis u uredništvu Krčkog zbornika, i drugi.

⁴ Uspor. M. BOLONIC, *Patronat* ... n. dj.; *Isti*, *Frankopani* ... n. dj.; E. HERCIGONJA, *Društveni i gospodarski okviri hrvatskoga glagoljaštva od 12. do polovine 16. stoljeća*, Croatia, prinosi proučavanju hrvatske književnosti, sv. 2, 1971, 7—100 (kasnije: E. Hercigonja); uspor. i N. KLAIC i Vj. KLAIC.

⁵ I. KUKULJEVIĆ, *Listine hrvatske* (Acta croatica), I, 1863, Monumenta historica Slavorum meridionalium (Kasnije: Kukuļević); DJ. ŠURMIN, *Hrvatski spomenici*, I, 1898, Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium (kasnije: Šurmin).

⁶ BASHĆANSKA PLOČA je jedna od najstarijih spomenika hrvatsko-glagoljske pismenosti u kojem se prvi put spominje hrvatsko ime na hrvatskom jeziku. O bašćanskoj ploči uspor. STEFANIĆ, *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, knj. 1, Zagreb 1969, str. 30 i 69—70 (kasnije: Vj. Štefanić, Hrvatska); *Isti*, *Opatija sv. Lucije u Baški*, Croatia Sacra, Zagreb 1936 (kasnije: Vj. Štefanić, Opatija); N. BONIFACIĆ ROŽIN, *Zidine Zvanimirova i Bašćanska ploča*, Krčki zbornik I, 1970, str. 181—198 (kasnije: Bonifačić, Zidine); *Isti*, *Darovnica kralja Zvonimira opatiji sv. Lucije kod Baške na otoku Krku*, Zbornik za narodni život i običaje, knj. 45, 1971, str. 137—155 (kasnije: Bonifačić, Darovnica); ŠURMIN, str. 3.

⁷ *Catastico della beni della confraternità della chiesa di S. Zyane di Verbenicoi* ... Zagreb, Arhiv JAZU, sing. II, b. 34. Tekst s komentarom vidi M. BOLONIC-A. TOLJANIC, *Bratovština sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku i druge na otoku Krku*, Zagreb 1973. (Kršćanska sadašnjost).

spravišća uz karakterističnu stijenu nazvanu Pergola i Biškopova Katrida, ova se ravan spušta strmo prema današnjem Puntu u čijoj se morskoj luci nalazi poluotok Prniba, vjerojatno Prbnežba sa natpisa na Bašćanskoj ploči.⁸

Na drugom mjestu isti Bonifačić piše: »... taj je kraj i u srednjem vijeku predstavljao *velike i bogate terene* ...»⁹ Za opatiju sv. Lucije kaže se »*da je velika blagašćica*»¹⁰ i da je Zvonimirova dotacija »*predstavljala jedan od najbogatijih beneficija na Krku*».¹¹

3. — Ovu kraljevsku donaciju slijedit će malo iza toga darovnica kojom god. 1100. daje »*slavni Dragoslav*« crkvi sv. Vida kraj Dobrinja na otoku Krku »*ku sazida od svojih vlastitih dobar i va svojih zemlah* ...« — »... *vse svoje zemle toliko oratne koliko pasišća* ... *vse svoje kuće i drugo blago toliko stabilo koliko mobilo* ...»¹² Iz rečenog može se zaključiti da se ovdje radi o znatnoj dotaciji za ono doba. Dobrinjac Ivan Jelenović, dobar poznavalac dobrinjskog područja,¹³ pokušao je god. 1939. — prema lokalitetima navedenim u rečenoj ispravi utvrditi granice i veličinu darovanog zemljišta te je došao do zaključka da je »... teško reći bi li je mogao običi ni u jednom danu».¹⁴ Ta »dota« crkve sv. Vida bila je kasnije povećana i drugim dobrima, tako je crkvi pripadalo i jedno zemljište »u Solinskoj« (Catastico, 288) i zemljište zvano »Berda«.¹⁵

Na koncu rečene isprave Dragoslav hoće, da crkva sv. Vida sa svim blagom ima po njegovoj smrti pripasti njegovim sinovima Stjepanu, Vidu i Mavru i njihovim baštinicima te kćeri Projeti, a ako bi oni ostali bez potomaka, onda »... *da gre rečena crkva kapitul u crkvi s(vetoga) Stipana od Dobrina, ka e sada i ka bude naprida*».¹⁶ Prema jednoj kasnijoj ispravi krčkog biskupa Donata a Turre od 16. studenoga 1501. knez Ivan Frankopan dao je crkvu sv. Vida s njezinim dobrima ladanjskom kaptolu u Dobrinju, i to pred nekih 50 godina.¹⁷ Crkva sv. Vida je i kasnije doista uvijek pripadala seoskom kaptolu u Dobrinju.¹⁸

4. — Prije nego pređem na Frankopanske darovnice, želim ovdje navesti još neke darovnice imućnijih otočana iz ovog ranijeg razdoblja koje svjedoče o povoljnom gospodarskom položaju glagoljaške crkve na otoku Krku. Prva od njih je ona Jurja Pariježića od 30. prosinca 1230. Iz rečene listine proizlazi kako je Juraj Pariježić »... *sazidal crkvu s(vetoga) Jurja na Verhu sazidanu, i dotal svojim vlastitim blagom, i va svojih mestih* ...« i darovao toj crkvi »... *negovi zemle i pasišća i sve selo* ... *Jošće je dal ovac dvisto i koz devedeset, krav četerdeset i vse negove kuće poli crkve*« (Riječ je o crkvi sv. Jurja na brdu sv. Jurja kod Krasa — Dobrinj). U istoj darovnici isti Juraj Pariježić nadalje određuje, da ukoliko njegova djeca ne bi imala potomstva »... *da crkva gre svojim blagom va viki pod kapitul od Dobrina i pod crkvu s(vetoga) Stipana* ...»¹⁹

Kako je razvidno iz kasnijih dokumenata, polovicom 15. vijeka knez Ivan Frankopan dao je crkvu sv. Jurja sa svima posjedima seoskom kaptolu u Dobrinju.²⁰ I tako je sva ta ostavština postala svojina seoskog kaptola u Do-

⁸ BONIFACIĆ, *Darovnica* ... , str. 143—144.

⁹ *Isto*, str. 150.

¹⁰ I. CRNČIĆ, *Književnik*, II, str. 13; Vj. ŠTEFANIĆ, *Opatija* ... , str. 2.

¹¹ E. HERCIGONJA, 17.

¹² KUKULJEVIĆ, str. 315; SURMIN, str. 428; uspor. Vj. ŠTEFANIĆ, *Povijest crkve sv. Vida kraj Dobrinja*, Krčki kalendar 1939, str. 39; Isti, *Glagoljski rukopisi otoka Krka*, JAZU 1960, str. 70 (kasnije: Vj. Štefanić, *Glagoljski*).

¹³ Uspor. I. JELENOVIĆ, *Mikrotoponimija dobrinjskog područja na otoku Krku*, Hrvatski dijalektoški zbornik JAZU, knj. 3, 1973, str. 511—317.

¹⁴ I. JELENOVIĆ, »*Dota*« crkvice sv. Vida, Krčki kalendar 1939, str. 46—50.

¹⁵ Uspor. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, 42.

¹⁶ Vidi bilj. 12.

¹⁷ Uspor. Vj. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, 72.

¹⁸ Uspor. E. HERCIGONJA, 17—18.

¹⁹ KUKULJEVIĆ, 316—317, SURMIN, 4—5.

²⁰ Vidi bilj. 17.

brinju dotično župske crkve sv. Stjepana — odnosno bratovštine sv. Stjepana na velikom oltaru iste crkve koja se u popisu bratovština od god. 1576. naziva »vela braščina sv. Stjepana« ili Sjedinjene braščine (le fraterne unite insieme) sv. Stjepana, sv. Vida, sv. Jurja, sv. Mihovila Arkandela, sv. Andrije i sv. Ambroza.²¹

Sto je pak ova donacija značila za gospodarsko stanje glagoljaša u Dobrinju treba imati na pameti, kako je stoka u ono doba imala veliki značaj kao podloga za život. Za bolje shvaćanje stvari, evo, jednog primjera iz Trogira iz 13. vijeka: »... Patricij Luka Petrov Lukin daruje oporučie trima samostanima u Trogiru po sto ovaca... Prihod od vlasništva jedne hiljade ovaca... iznosi višestruki prinos najbolje plaćenog suca i načelnika (100 livara godišnje u Šibeniku); ovce su kapital koji se svake godine skoro udvostručuje.«²²

I dobrinjski plovani »prevd Ambroz« notarskom ispravom od 8. studenoga 1321. dariva crkvu sv. Ambroza u Dobrinju koju »est činil uzidat... i kerstit (i dotat) ...svoim blagom... est ioi dal zemle... slobodne orane i neorane i pasišća...«²³ U istoj crkvi spominje se god. 1380. braščina sv. Jakova koja je bila bičevalačka.²⁴ U rečenoj crkvi, sv. Ambroza bio je i oltar sv. Lucije koji — ispravom od 29. listopada 1398. — pri krštenju oltara daruje neka Katuša nekim zemljama.²⁵

I neke kupoprodajne isprave iz 14. vijeka pokazuju, kako su seoski kapotoli na Krku u to doba povećavali svoje posjede ulažući prilične svote novaca u kupovinu zemlje. Tako npr. neki »Piero Lourech« — 26. lipnja 1376. — prodaje plovani Mavru i kapitulju u Dobrinju neke zemlje;²⁶ isto tako kupoprodajnim ugovorom od 12. ožujka 1379. braća Paval Banić i brat mu Dminće »...daju i prodaju njihove zemle i drmune slobodne plovani Mavru od Dobrině, na ime kapitula od Dobrině za zlatnih pedeset i edan... budući učineno po zakonu od Dobrině...«²⁷

5. — A, evo, sada nekoliko kupoprodajnih ugovora i donacija u korist samostana redovnika pavlina-glagoljaša — vikarije sv. Nikole u Gvozdu. Da su pavlini Sv. Spasa u Senju imali svoje posjede na otoku Krku već u drugoj polovici 14. vijeka svjedoče nam dvije frankopanske isprave, tj. od god. 1372. i 1381. Prvom ispravom od 5. kolovoza 1372. — pisanom u Brinju — knez Anž oslobađa samostan Sv. Spasa od podavanja prihoda koja mu pripadaju od njegovih posjeda u Baški, i to za sva vremena (»večnim zakonom«).²⁸ Ovaj privilegij potvrđuje im kasnije i knez Stjepan Frankopan listinom od 9. kolovoza 1381. — izdanom u Modrušu.²⁹

Ti pavlinski posjedi na Krku bit će povećani kasnijim darovnicama, kupovanjem i zamjenom. Tako ispravom od 11. kolovoza 1375. Ivan Mikulanić iz Senja »... e dal i daroval... enu zemlu, ka e v drazi baškoj...« na otoku Krku crkvi sv. Spasa u Senju.³⁰ Isto tako Rada, kćerka Karmelina iz Baške, 23. rujna 1375. »... e dala i darovala... enu zemlju, ka e v drazi baškoj...« samostanu Sv. Spasa u Senju.³¹ Ispravom od 11. travnja 1413. Ivanola Provošić

²¹ M. BOLONIC, *Bratovština sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku i druge na otoku Krku*, 1973, str. 31 i bilj. 131 (kasnije: Bolonić, *Bratovština*); Vj. ŠTEFANIC, *Glagoljski*, 70.

²² M. MIRKOVIĆ, *O ekonomskim odnosima u Trogiru u XIII stoljeću*, *Historijski zbornik* 4, Zagreb 1961, str. 26 — citirano: prema E. Hercigonja, 18, bilj. 36.

²³ KUKULJEVIĆ, str. 2; SURMIN, str. 76.

²⁴ M. BOLONIC, *Bratovština*, str. 25 i 31.

²⁵ Vj. ŠTEFANIC, *Glagoljski*, 72.

²⁶ ISTO.

²⁷ KUKULJEVIĆ, 44, SURMIN, 90—91; Vj. ŠTEFANIC, *Glagoljski*, 72.

²⁸ Uspor. Vj. ŠTEFANIC, *Dvije frankopanske glagoljske darovnice pavlinima*, *Zbornik Histo-rijskoga instituta JAZU*, vol. 1, Zagreb 1954, str. 137—148. (separat).

²⁹ KUKULJEVIĆ, str. 45; SURMIN, str. 93; Vj. ŠTEFANIC, *Dvije...*; E. HERCIGONJA, n. dj.; M. BOLONIC, *Patronat...*

³⁰ KUKULJEVIĆ, str. 42; SURMIN, str. 87.

³¹ KUKULJEVIĆ, str. 43; SURMIN, str. 88.

daruje samostanu sv. Nikole na Gvozdu »...edan lakat zemle, ka e v kunfini v drazi baškoi...«³² A Zela, žena Kablovičeva, god. 1414. »...e dala i darovala... fratrom s(veta)go Spasa... enu zemlu, ka e v kuntradi v drazi baškoi 'v onoi strani'...«³³ Istom samostanu Sv. Spasa u Senju — 17. srpnja 1419. — daruje Juraj Kurnačin zemlju blizu crkve sv. Mihovila u Baški.³⁴ I baščanski plovian Ivan Kušević daruje — 1. svibnja 1420. — istom samostanu u Baški.³⁵ A Dragula, nevjesta rečenog baščanskog župnika Ivana Kuševića — ugovorom od 9. veljače 1423. — »...e prodala... enu zemlu, ka e v drazi baškoi...« istom samostanu Sv. Spasa u Senju.³⁶ Zamjenbenim ugovorom od 17. studenoga 1426. fra Luka, prior samostana Sv. Spasa u Senju, zamjenjuju jednu zemlju sa zemljom prvada Grgura Kilčića u Baški.³⁷ Kupoprodajnim ugovorom od 16. veljače 1450. Mirša Majsičević »...e prodal... za 10 zlatih dobra i čista zlata edan kus vinograda v drazi baškoi...« samostanu Sv. Spasa u Senju³⁸ Godinu dana kasnije, tj. 2. rujna 1451, pavlini Sv. Spasa u Senju zamjenjuju svoj vrt u Baški za jedno zemljište — isto u Baški.³⁹

I napokon ispravom od 9. kolovoza 1482. Žan Jakov, kancelir krčki, daje komad zemlje za vrt (*»a ta vrt leži v drazi baškoi blizu mora«*) samostanu sv. Nikole na Gvozdu.⁴⁰ A 8. rujna 1490. posebnim notarskim aktom opisuju se jedan vinograd u baščanskom polju koji pripada pavlinima samostana sv. Nikole na Gvozdu i za koji isti plaćaju krčkom biskupu »osmo« (tj. osmi dio).⁴¹ Uz ove glagoljaške isprave o posjedima pavlina na otoku Krku moram ovdje navesti i jednu latinsku od 23. ožujka 1371. kojom neki Stanac poklanja samostanu Sv. Spasa u Senju vinograd s kućištem u Baški.⁴²

Iz navedenih javnopravnih isprava može se zaključiti, kako su pavlini, i to ne samo oni senjski, nego i oni iz Gvozda, imali svoje posjede u Baški (*»v drazi baškoi...«*) do kojih su dolazili poklonima i kupnjom. Svi ti posjedi (vinogradi i druge zemlje) nalazili su se oko crkve sv. Kuzme i Damjana, ili nedalekoj udaljenosti od iste. I napokon je — ispravom od 20. kolovoza 1455. — krčki knez Ivan Frankopan darovao pavlinima Sv. Spasa u Senju tu crkvu sv. Kuzme i Damjana — sa svima njenim dobrima.⁴³ Ovo darivanje potvrdio je i krčki biskup Nikola u svojoj ispravi od 14. travnja 14466. kojom vikaru fra Stanislavu s »Lenje« i pavlinima Sv. Spasa kod Senja potvrđuje crkvu sv. Kuzme i Damjana u Baški koju im je knez Ivan sagradio i obilno nagradio i ujedno ih oslobađa nekih tereta. U toj listini čitamo kako je knez Ivan darovao: *»...ednu crikvu pod ime svetago Kuzmi i Domjana posvečenu, v drazi baščanskoj, ... postavljenu sa vsimi i ostalimi zemlami, zemle ke su orane i ke nisu orane, i pošišioni, i zemle nasaene i nenasaeane, poli ne i okolu rečene crikve, i ondi otlučenim š nje dohodki... budući darovano kako ot istin'noga naturalnoga gdna i zakonnoga patrona...«*

Na molbu rečenih pavlina krčki biskup Mikula potvrđuje gornju donaciju i oslobađa iste redovnike *»...od vsakoga brimine i dohodka, od desetini, i osmoga, sedmoga, četrtoga dela, vekuvečnih vremen...«*⁴⁴ Datum darivanja

³²KUKULJEVIĆ, str. 47—48; SURMIN, str. 112.

³³ISTI, 48; ISTI, 114—115.

³⁴ISTI, 49; SURMIN, 117.

³⁵ISTI, 50; ISTI, 118—119.

³⁶ISTI, 53; SURMIN, 122—123.

³⁷ISTI, 54; ISTI, 125—126.

³⁸ISTI, 74; ISTI, 182.

³⁹ISTI, 78; ISTI, 191—192.

⁴⁰ISTI, 118; ISTI, 289—290.

⁴¹ISTI, 140; ISTI, 342—343.

⁴²SMIČIKLAS, *Codex Diplomaticus*, XIV, 231 — ta latinska isprava prevedena je »de sclabonico«, tj. od glagoljaške isprave.

⁴³D. FARLATTI, *Illyricum sacrum*, V, 305.

⁴⁴KUKULJEVIĆ, 99; SURMIN, 249; uspoređ. Vj. STEFANIĆ, *Dvije...*, str. 141. M. BOLONIC, *Patronat*, HERCIGONJA, n. dj. 23.

(1455) smatra se početkom pavlinskog hospicija sv. Kuzme i Damjana u Baški koji se uvijek smatrao podružnicom pavlinskog samostana Sv. Spasa u Senju. Hospicij je bio zatvoren — za cara Josipa II — god. 1791.⁴⁵

I još par riječi u vezi s posjedima pavlinskog samostana sv. Nikole iz Gvozda na otoku Krku. Iz sprijeda navedene darovnice Ivanole Prvošić iz Baške izlazi, da je samostan sv. Nikole na Gvozdu dobio god. 1413. u posjed »*l lakat zemle...*« koja graniči s vinogradom »...*s(veta)go Mikuli rečenih fratar...*«⁴⁶ Znači da su pavlini s Gvozda imali već prije zemlje na otoku Krku. Možda je to bilo dano istom samostanu već od samog kneza Ivana Frankopana koji je oko god. 1390. osnovao isti samostan i obdario ga posjedima na kopnu i na otoku Krku.⁴⁷

6.— Ovdje pak želim navesti nekoliko listina i isprava kojima su *krčki knezovi Frankopani* fundirali ili darivali pojedine crkve i samostane na otoku Krku koje nam također svjedoče o gospodarskom blagostanju glagoljaške Crkve na otoku Krku u to doba, tj. do konca 15. vijeka.

Vjerojatno jedna od najstarijih Frankopanskih zadužbina bila je *crkva Sv. Duha* uz poznati stari kneževski dvorac »Gradec« (na Rovozniku) kod Vrbnika. Prema kasnijih izvora crkva je imala »...mnoga dobra od kojih prihodi idu u državnu blagajnu...« i kao takva potpadala je pod patronat mletačkog dužda.⁴⁸ Isto se može reći i za vrlo čašćenu *crkvu sv. Krševana* blizu Garice (Vrbnik), malo udaljenu od rečene crkve Sv. Duha, a za koju se u kanonskoj vizitaciji od god. 1617. čita, da je bogata.⁴⁹

Vrlo bogatu donaciju predstavlja darovnica kneza Nikole I. Frankopana od 22. rujna 1322. u korist *benediktinskog samostana sv. Ciprijana u Murano* »Torcellane dioecesis« (Italija). Rečenom ispravom isti knez darovao je spomenutim redovnicima crkvu sv. Nikole koju je sagradio na svojem zemljištu Rovozniku (Vrbnik — »in suo patrimonio apud Verbenicum«) i obdario je mnogim posjedima kao i sa stambenim i gospodarskim zgradama.⁵⁰ Kako se ovdje radi o doista bogatoj donaciji imamo za to potvrdu u jednoj drugoj ispravi od 30. prosinca 1323. kojom knez Fridrik III. Frankopan potvrđuje prednje darivanje. U toj darovnici navode se darovani posjedi vezani uz crkvu s njihovim granicama koje dopiru s jedne strane do područja općine Dobrinj a s druge strane do krčke granice. Tu se nabrajaju: pokretna i nepokretna dobra, kuće od kamena i druge gospodarske zgrade, dvor (curia) s nasadenim vrtom, vinogradi, pašnjaci, šume itd. A sve to uz jedini uvjet, da redovnici priznaju fundatoru i njegovim nasljednicima »*nad istom crkvom sv. Nikole potpuno patronatsko pravo te izbor i predlaganje kapelana ili rektora...*« za sva vremena.⁵¹

Kapela je davno nestala jer joj nema uopće spomena ni u najranijim vizitacijama krčkih biskupa. Na crkvu sv. Nikole i njezine posjede sjeća nas velik dio vrbničkog polja koji se još i danas zove »sv. Mikuli poji«, a nalazi se doista blizu Rovoznika.⁵²

Svi su samostani na Krku osjetili blagotvornu ruku krčkih knezova Frankopana. Počnimo s najstarijim *franjevačkim samostanom — konventualaca u Krku* (oko god. 1280) kojemu kneginja Cecilija, tetka kneza Bartola Frankopana, oporukom od 22. studenoga 1350. ostavlja neki vinograd u »Cavo de Valle« blizu grada Krka;⁵³ knez Nikola II. Frankopan oporukom od 23. trav-

⁴⁵ Vidi opširnije M. BOLONIC, *Patronat...*, Isti. *Knezovi...*

⁴⁶ Vidi bilj. 32.

⁴⁷ Vj. KLAIC, *Knezovi...*, str. 48, 182.

⁴⁸ BAK (Biskupski arhiv Krk, *Pastirski pohodi I.* g. 1590. i 1609); uspor. M. BOLONIC, *Knezovi*.

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ Vj. KLAIC, 133—134; G. B. CUBICH, *Notizie naturali e storiche sull'isola di Veglia*, II, 91.

⁵¹ CODEX DIPLOMATICUS, VIII, 162—166.

⁵² Uspor. M. BOLONIC, *Knezovi...*; I. GRŠKOVIC — V. STEFANIĆ, *Neke uspomene starinske Josipa Antuna Petrisa (1787—1868)*, Zbornik za narodni život i običaje JAZU, knj. 37, 102 i 138, bilj. 71 (kasnije: Petris).

⁵³ CD, XI, 624; Vj. KLAIC, 155; M. BOLONIC, *Knezovi...*

nja 1377. određuje da se istom samostanu daje godišnje 15 dukata u zlatu.⁵⁴ Istom samostanu sv. Franje u Krku oporučno određuje (2. ožujka 1453) i posljednji krčki knez Ivan Frankopan: 100 zlatnih dukata za palu velikog oltara i drugih 100 zlatnih dukata za kor, i to u ratama od po 50 dukata do potpune isplate.⁵⁵ I njegova žena Jelisava u svojoj oporuci od 19. kolovoza 1484. ostavlja rečenom samostanu 100 zlatnih dukata.⁵⁶ Dapače dva kneževića Frankopana bili su članovi bratovštine sv. Franje u istoj crkvi.⁵⁷ Godine 1783. postaje to samostan franjevac trećoredaca glagoljaša.⁵⁸

I prvi samostan *franjevaca trećoredaca glagoljaša u Glavotoku* na Krku zadužbina je knezova Frankopana. Krčki knezovi Frankopani imali su svoje posjede — ljetnikovac — s kapelom sv. Marije (sadašnja sakristija) na Glavotoku koju je god. 1445. posljednji krčki knez Ivan Frankopan opskrbio i darovao trećorecu o. Mateju Bošnjaku sa svima njihovim posjedima. O. Matej Bošnjak kasnije tamo sagradi samostan i poveća crkvicu.⁵⁹ Nešto slično vrijedi i za drugi samostan trećoredaca glagoljaša na Krku, tj. onaj sv. *Marije Magdalene u Portu* (Dubašnica).⁶⁰

Isto vrijedi i za *franjevački samostan u Košljunu* (kod Punta). Pošto su benediktinci — negdje polovicom 15. vijeka — napustili otočić Košljun, krčki knezovi braća Martin i Ivan Frankopan početkom god. 1447, ili možda i prije, kao patroni krčke Crkve, predadoše bivšu opatiju sv. Marije u Košljunu franjevcima, što je zatim potvrdio i papa Nikola V.⁶¹

O odnosu knezova Frankopana prema franjevcima u Košljunu zabilježio nam je o. Vladislav Brusić: »Iz početka bio je boravak na Košljunu Franjevcima veoma ugodan. Oni su ovdje uživali potpunu zaštitu i naklonost Martina i Ivana Frankopana, a i sve ostale njihove braće. Njihova blagostiva i blagodarna ruka bila im je u svako doba na pomoći.«⁶² O tom odnosu govore nam i grbovi krčkih knezova Frankopana na krovnoj konstrukciji crkve sv. Marije koji već tamo stoje preko 450 godina.

Istom samostanu knez Ivan Frankopan svojom oporukom od 2. ožujka 1453. određuje: »...za gradnju i uzdržavanje crkve i samostana sv. Marije u Košljunu reda Male braće sv. Franje Oposluživaoca 1000 dukata u zlatu i to godišnje po 100 dukata do potpune isplate.«⁶³ Taj je legat Mletačka Republika doista i izvršila po smrti kneza Ivana — kao njegova nasljednica. — I Katarina Frankopanka, jedinica kneza Ivana (budući da su joj dva brata umrla već prije očeve smrti), testamentarno određuje, da njezino mrtvo tijelo »bude preneseno na Krk i ondje pokopano u crkvi sv. Marije reda Male braće pred velikim oltarom. Toj crkvi ostavljam 1000 zlatnih dukata koji se imaju potrošiti za gradnju iste crkve...«. I ovaj je legat bio u cijelosti izvršen i upotrebljen po želji oporučiteljice.⁶⁴

7. — Ne samo samostani već i mnoge crkve i kapele na Krku bile su beneficirane od knezova Frankopana. Tako su tri — od sedam sadašnjih — oltara (kapela) u *katedrali u Krku* usko povezani s porodicom Frankopana,

⁵⁴ I. CRNČIĆ, *Najstarija poviest krčkoj, osorskoj, rabskoj, senjskoj, i krbavskoj biskupiji*, Rim, 1867, 156—157; M. BOLONIC, *Knezovi*...

⁵⁵ S. LJUBIĆ, *Commissions et relations Venetae*, I, 99; M. BOLONIC, *Knezovi*...

⁵⁶ I. CRNČIĆ, n. dj., 134, bilj. 1; Vj. KLAIC, 291; M. BOLONIC, isto

⁵⁷ Uspor. M. BOLONIC, *Bratovština*...

⁵⁸ Uspor. S. IVANIĆ, *Povijesne crte o samostanskom III redu sv. o. Franje po Dalmaciji, Kvarneru i Istri*, Zadar 1910, str. 230.

⁵⁹ ISTO, str. 217, Prilozi. 5; M. BOLONIC, *Knezovi*...

⁶⁰ ISTO, 225—226.

⁶¹ O tome postoji originalna bula pape Nikole V u Košljunu; o tome usp. VI. BRUSIĆ, *Benediktinska opatija na Košljunu*, BS, 1832, 2, str. 255—256; Isti, *Dolazak franjevaca na Košljun*, BS, 1932, 2, str. 255—256; Isti, *Dolazak franjevaca na Košljun*, BS, 1932, 3, str. 325; T. VELNIĆ, *Košljun kod Punta na otoku Krku*, Đakovo 1966, str. 51—53; Vj. STEFANIĆ, *Opatija*, 27; G. B. CUBIĆ, n. dj., 98; M. BOLONIC, *Knezovi*...

⁶² VI. BRUSIĆ, *Dolazak*..., 327.

⁶³ S. LJUBIĆ, *Commissions*..., 99 i ostali u bilj. 61.

⁶⁴ Pergamena iz god. 1520. čuva se u franjevačkom arhivu u Košljunu; usp. VI. BRUSIĆ, *Crkva sv. Marije od Navještenja na Košljunu*, BS, 1933, 4, 275—276; T. VELNIĆ, n. dj., M. BOLONIC, *Knezovi*...

tj. gotska kapela Neoskvrnjelog Začeca Bl. Djevice Marije (sadašnja sv. Barbara), kapela Pohodjenja Marijina ili »Madonna dei ferri« i srebrna oltarna pala na velikom oltaru (sada na drugom oltaru u istoj katedrali). Prva kapela ima trostraničnu apsidu i na rebrima svoda iste kapele uklesani su frankopanski grbovi — sa zvijezdom u gornjem polju, a u čvoru, tj. u stjecištu rebara, grb s lavovima. Vjerojatno ju je sagradio posljednji krčki knez Ivan polovicom 15. vijeka. Prema apostolskoj vizitaciji Augustina Valiera od god. 1579. imala je »vrlo časnu sliku« (palam honorificam) i 150 glava sitne stoke.⁶⁵

Druga kapela — Pohodjenja Marijina ili »Madonna dei ferri« (po željeznim rešetkama pred istom) donacija je kneginje Elizabete, žene pok. kneza Ivana Frankopana. Ista je kneginja osnovala i dotirala rečenu kapelu »posvećenu Preblašenoj Djevici Mariji...« svojom oporukom od 19. kolovoza 1484. Prvi put se spominje u duždevom dukalu od 1. lipnja 1489.⁶⁶ Dotu rečene kapele povećao je kasnije imetkom nadarbenik iste svećenik Ivan Šubić, vjerojatno i sam u rodu s Frankopanima, te se dao i pokopati pred istom god. 1561.⁶⁷

Posebnu pak pažnju svakako zaslužuje — treća donacija krčkoj katedrali, tj. *srebrna pala* koja se s pravom pripisuje posljednjem krčkom knezu Ivanu Frankopanu. On je naime u svojoj oporuci od 2. ožujka 1453. odredio, »da njegovi — povjerenici dadu sto dukata u zlatu ili u dobroj moneti kao pomoć za nabavu pale za velik oltar u istoj katedrali (tj. krčkoj, op. M. B.)...«⁶⁸ Legat je svakako izvršen već prije kneževе smrti, jer je slika učinjena u Mlecima god. 1477. (prema natpisu koji je bio na pali prije restauracije god. 1742. na kojem je bio i frankopanski grb). Prema istom natpisu palu je izradio majstor Pavao Koleri u Veneciji god. 1477. i to po nalogu kneza Ivana Frankopana.⁶⁹ Pala ima dva reda slika svetaca i dvije slike Bl. Djevice Marije.⁷⁰ A vizitator Valier (1579) naziva je »...vrlo časna srebrna pala...« (pala argentea honorificentissima).⁷¹ Da je pala (280 × 122) od posebne umjetničke vrijednosti svjedoči i činjenica da je ista bila izložena na našoj izložbi »Umjetnost na tlu Jugoslavije kroz vjekove« u Parizu (1971). Od god. 1826. ili 1827. rečena pala nalazi se u prije spomenutoj kapeli Pohodjenja Marijina (Madonna dei ferri).⁷²

Pored navedenog knez Ivan Frankopan oporukom od 2. ožujka 1453. ostavio je još neke legatе vezane uz grad Krk. Tako je naredio izvršiteljima svoje oporuke da dadu stolnom kaptolu u Krku godišnje 32 zlatna dukata time da isti kaptol u katedrali sv. Marije u Krku pjeva svako jutro (in aurora, zornica) za sva vremena jednu misu za pokoj njegove duše, kako se ista služila i za njegova života. Četiri dukata od određene svote pripadaju povremenom krčkom biskupu koji ima nadzirati, da li se legat izvršuje određenim načinom i u određeno vrijeme.⁷³

Isto tako je odredio, da se u istoj katedrali svake godine (in perpetuum — za sva vremena) drži svečana misa godišnjica za njega sa zvonjenjem i drugim uz sudjelovanje biskupa i svega kaptola time da misu pjeva biskup, a u njegovoj odsutnosti najodličniji član kaptola. U tu svrhu ima se biskupu isplatiti svake godine 20 zlatnih dukata, dok će se drugim svećenicima koji

⁶⁵ Vatikanski arhiv; uspor. I. ŽIC-ROKOV, *Kompleks katedrala — Sv. Kvirin u Krku*, Rad JAZU, knj. 360, Zagreb 1971; M. BOLONIC, *Knezovi...*

⁶⁶ Državni arhiv u Mlecima, Senato MAR XII 1489; uspor. I. ŽIC-ROKOV, n. dj. i M. BOLONIC, n. dj.

⁶⁷ BAK, I Pastirski pohodi; uspor. ISTI, u bilj. 66.

⁶⁸ S. LJUBIĆ, n. dj., 98; I. ŽIC-ROKOV, 51—53; M. BOLONIC, *Knezovi...*

⁶⁹ BAK, II Pastirski pohodi, viz. Stjepana Davida 1685.

⁷⁰ VA, apost. vizitacija M. Priolija iz god. 1603.

⁷¹ VA.

⁷² Opširnije vidi I. ŽIC-ROKOV, n. dj. i M. BOLONIC, *Knezovi...*

⁷³ S. LJUBIĆ, n. dj. 98.

budu sudjelovali kod službe uveče i ujutro dati po jedna svijeća i zakuska (collationem) prema običaju.⁷⁴

8. — I uz starodrevni *Vrbnik* vezane su neke darovnice knezova Frankopana. To nije ni čudno, ako se ima na pameti da je *Vrbnik* djedovina (patrimonium) krčkih knezova⁷⁵ gdje su oni imali svoj kneževski dvor na gradskoj »placi«, svoje kaštele (dvorce) »Gradec« na Rovozniku i na brdašcu sv. Mavra u kojima su stanovali sa svojim porodicama⁷⁶ i držali skupove s predstanovnicima krčkih kaštela i gdje su imali svoje velike posjede, kako smo vidjeli i prije.⁷⁷

Uz frankopanski kaštel na brijegu sv. Mavra u *Vrbniku* bila je također i stara romanska crkva iz prve polovice 11. vijeka — *crkva sv. Mavra* koja je vjerojatno pripadala obitelji knezova Frankopana kao i ona Sv. Duha na Rovozniku (Gradec).⁷⁸ U kanonskoj vizitaciji biskupa Stjepana Davida od god. 1685. koja obiluje podacima o crkvama i oltarima u njima na otoku Krku, čita se da je knez Ivan Frankopan rečenu crkvu sv. Mavra darovao ladanjskom kaptolu u *Vrbniku*.⁷⁹ Prema kanonskoj vizitaciji generalnog vikara Šimuna Juriceus još god. 1609. služila se u njoj svake nedjelje misa i četiri puta godišnje išao je tamo kler s pukom u procesiji.⁸⁰

Krčki knezovi Frankopani imali su na području *Vrbnika* (na istoku prema Senju) uz spomenute također i svoje druge velike posjede — pašnjake (Vinca, Prileti i dr.) s kojima su bile povezane i dvije vrlo stare crkve, i to *crkva sv. Nikole* u Ogrulu i *sv. Jurja* u istoimenoj uvali blizu *Vrbnika*. Za prvu se drži da je bila vrlo stara te da je pripadala samostanu redovnika pustinjaka, eremita (»bijeli fratri sv. Nikole, tzv. grčki kaluđeri«);⁸¹ a ona sv. Jurja prema zidnim slikarjama iz 12—13. vijeka može se datirati svakako u 12—13. stoljeće.⁸² Ove dvije crkve, darovnicom od 20. veljače 1453., predao je Ivan Frankopan »gospodar Krka i cijelog otoka...« krčkom biskupu Franji i njegovim nasljednicima i to sa svima njihovim posjedima i prihodima.⁸³ Međutim, rečene crkve — prema apostolskoj vizitaciji Augustina Valiera od god. 1579. — biskupske crkve sv. Nikole i sv. Jurja bile su već porušene (dirutae), a njihove obveze vršile su se u *Vrbniku*, tj. one sv. Nikole na velikom oltaru župne crkve, a sv. Jurja u obiteljskoj kapeli Majke Božje Snježne ili sv. Marije Magdalene.⁸⁴

I napokon, evo, još jedne donacije knezova Frankopana u *Vrbniku*. U župnoj crkvi u *Vrbniku* nalazi se lijepa gotška kapela sv. Ruzarija s istoimenim oltarom — na kojem se nalazi lijepa drvena pala umjetničke i muzealne vrijednosti. Oltarna pala (basrelief) prikazuje u sredini Bogorodicu s Djetetom Isusom kako pruža krunicu (ruzarij) sv. Dominiku i sv. Klari koji se nalaze ispod njih. Uokolo ovih figura reljefno u medaljonima prikazano je petnaest otajstava svete krunice. Podno sv. Dominika i sv. Klare kleče darovatelji (donatori) ovog oltara. Tradicija hoće da su to knez Ivan Frankopan i žena mu Elizabeta koji su taj žrtvenik podigli i nadarili. A uz njih se nalaze još dva mlađa lika, vjerojatno knežev sin Ivan i kćerka Katarina. To mišljenje dijeli i naš povjesničar Vj. Klaić koji među ostalim o tome piše: »... Možda je to ona slika, koja bi god. 1477. iz Mletaka donesena u *Vrbnik* i o kojoj je

⁷⁴ ISTO.

⁷⁵ N. KLAJČ, *Knezovi*..., str. 130.

⁷⁶ S. LJUBIĆ, *Listine* I, 214—215.

⁷⁷ Vidj. bilj. 50 i 51.

⁷⁸ Vidj. bilj. 48.

⁷⁹ BAK, II Pastirski pohodi.

⁸⁰ ISTO; M. BOLONIĆ, *Knezovi*...

⁸¹ Uspor. I. CUBIĆ, n. dj., 84 i Vj. ŠTEFANIĆ, *Opatija*, 10.

⁸² Uspor. B. FUCIĆ, *Sveti Juraj i zeleni Juraj*, Zbornik za narodni život i običaje JAZU, Zagreb 1962, knj. 40, str. 129—150 (separat).

⁸³ I. CRNČIĆ, n. dj., str. 165—166; Vj. KLAJČ, 237; I. FERETIĆ, *Povijest grada i otoka Krka*, *Vrbnik* 1819, str. 106—107 (rukopis).

⁸⁴ VA, apost. viz. Augustina Valiera; Kaptolski arhiv Krk, svezak V; M. BOLONIĆ, *Knezovi*...

zabilježeno u jednom vrbanskom hrvatskom brevijaru: »1477. miseca sektebra d(a)n 6. bi prinesena likonija (v) Vrbnik, ka likonija biše guštala na mesti v Benetcih dukatov 35«. ⁸⁵ U prilog ovog mišljenja govori i činjenica, da je baš iste god. 1477. izrađena u Mlecima i prije spomenuta srebrna pala za veliki oltar u krčkoj katedrali, i to kako je izričito rečeno, po narudžbi kneza Ivana. ⁸⁶ A. Schneider je drugog mišljenja, kako ćemo vidjeti kasnije. ⁸⁷ Inače se oltar presvetog Ruzarija u župnoj crkvi u Vrbniku spominje tek god. 1617. ⁸⁸

II. IMOVINSKO STANJE SEOSKIH KAPTOLA

1. — Prema sačuvanim imovinskopравnim ispravama iz 15. vijeka, tj. od god. 1403. do 1499., izdanih u korist glagoljaških institucija na Krku može se zaključiti, kako je materijalno i imovinsko stanje seoskih kapitula na Krku bilo razmjerno dobro. Svi ti dokumenti, kao darovnice, kupoprodajni ugovori, oporučne ostavštine, privilegiji, fundacije i dr., govore kako su glagoljaški kaptoli na Krku dolazili od novih zemljišta i nekretnina. I tako su ti seoski kaptoli postepeno postali ne samo snažan vjerski i kulturni već također i gospodarski faktor na Krku. To sve je doprinijelo da se sve više okupio »... narod oko svećenstva« jer su ti kapituli »... s vremenom postali vrlo bogati u nekretninama, stoci i kapitalu, a to su sve stjecali darivanjima, kupnjama, vjerskim fundacijama, zakupima, zajmovima kao i redovnim crkvenim službama i tzv. kapelanijama po brojnim raštrkanim crkvicama«. ⁸⁹

U vezi s time ovdje ponovo ističemo ono što je već prije spomenuto, tj. kako je bogata dotacija »slavnog Dragoslava iz god. 1100. — crkva sv. Vida sa svim njezinim bogatim posjedima kasnije pripala »... kapitolu i crikvi s(vetoga) Stipana od Dobrina...« ⁹⁰ Isto vrijedi i za navedenu crkvu sv. Jurja na Krasu kod Dobrinja koja je sa svim svojim blagom pala »... pod kapitul od Dobrina i pod crikvu s(vetoga) Stipana...« ⁹¹

O bogaćenju krčkih kapitula u 15. vijeku svjedoči nam i isprava od 29. rujna 1453. kojom knez Ivan Frankopan potvrđuje »... kako mi dobrovoljno smo prodali našim vernim dobrim slugam popom i semu puku od našega grada Omišla naš vlastiti travnik i pasište, zove se »ert«... za sto zlatih dobrih...« ⁹² Taj pašnjak davao je kaptol u najam, kako to izlazi iz isprave o zakupu tog pašnjaka god. 1532. bratovštini sv. Marije Vele. U toj se ispravi čita: »... Budući vas kapitul i puk od Omišla smo prošeni od brat Svete Marie... damo naš travnik Ert na fit... ki fit ima biti od kapitula i puka...« ⁹³

U vezi s time evo još par sličnih podataka. Prema kopiji glagoljske isprave od 22. veljače 1486. »Margareta s Kerka«, udovica »Mihovila Stikglina Derchichia« darovala je seoskom kaptolu u Vrbniku jedno zemljište, a oni nju primaju u »braschinu redovniku«. ⁹⁴

Bogaćenje seoskih kaptola na Krku povećavalo se i davanjem u najam »na fit« zemljišta i novca. To nam potvrđuju sačuvani podaci iz 16. vijeka, što sigurno vrijedi i za ranije razdoblje. Tako se u najstarijoj vrbničkoj kapitulskoj kopijalnoj knjizi — za razdoblje od god. 1488. do 1696. — čita, kalc

⁸⁵Vj. KLAJČ, 286; SURMIN, 264; I. CRNCIĆ, n. dj. 131 (bilj.); Petris, 94; I. MILČETIĆ *Krčki knezovi*... , Vienac 1884, 23, str. 370; M. BOLONIĆ, *Knezovi*...

⁸⁶Vidi bilj. 68—72.

⁸⁷Vidi bilj. 138 i sl.

⁸⁸BAK, I. Pastirski pohodi.

⁸⁹Vj. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, 10.

⁹⁰Vidi bilj. 12 i sljij.

⁹¹Vidi bilj. 19.

⁹²SURMIN, 200; uspor. E. HERCIGONJA, n. di. 48.

⁹³Prema Vj. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski*, 262; uspor. E. HERCIGONJA, 49.

⁹⁴ISTI, str. 302; ISTI, str. 49.

17. siječnja 1509. »...daše redovnici vrbanski dragu svetoga Mavra na fit za libar 31 i pol do let 5 meštru Ivanu postolariću i da ima davat vsako leto o Miholi te pinizi više pisani...«⁹⁵ »Na fit« davala se i stoka kako svjedoči zapis od 20. lipnja 1533. prema kojem »...da pop Anton Palčić dižmar Jurju Palčiću na fit ovac zorničkih po so. 6 i beč do let 5...« Takvih davanja »na fit« ima više.⁹⁶

Ovamo spada još jedan glagoljski zapis značajan za našu stvar. Zapis se nalazi u već spomenutom vatikanskom misalu Illirico 4. Prema tom zapisu od srpnja 1471. krčki biskup Mikula posvetio je — na molbu Mikule Draškovića — oltar sv. Tijela u »stolnoj« crkvi sv. Marije u Omišlju i odredio dotu tom oltaru »...najprvo vinograd v Klancih i vse zemlje ke su pisani v listéh Mikuli više rečenoga i ženi Draguli i nje stareih i takoje hiše i mirišće na Stenah i vse moje i moje ženi to ča nis' komu prodal ali otal to vse pušćam oltaru više rečenomu.«⁹⁷

2. — Među vjerske fundacije u korist ladanjskih kaptola na Krku spada i frankopanska ustanova tzv. *mise* »zornice«.⁹⁸ Ustanova misa zornica (govorile su se u zoru — vrlo rano; zvale su se i *pastirske* jer su im prisustvovali i pastiri) vrlo je stara fundacija. Ustanovio ju je knez Nikola Frankopan svojom oporukom od 22. travnja 1377. U njoj je odredio, da se od prihoda njegovog uloženog novca u Mlecima izluči 150 mletačkih dinara malih za misu koja će se služiti po cijelom otoku Krku na dan sv. Nikole — za oprostjenje njegovih grijeha i njegovih pokojnika.⁹⁹ Kasnije će to postati ustanova rane mise ili zornice koja se služila svaki dan u svim župnim crkvama otoka na čast Bl. Dj. Marije — a za pomoć živih i mrtvih. Prema Ivanu Cubichu i knez i ban Nikola Frankopan ustanovio je zornice u čast Bl. Dj. Marije koja se govorila u sve dane došašća (adventa) — pred Božić.¹⁰⁰

Da bi se mise zornice mogle doista izgovarati kroz sva vremena, knez Ivan Frankopan ostavio je u tu svrhu svim crkvama na Krku razne posjede kao i životinje. Tako je župnoj crkvi u Omišlju ostavio svoje posjede zvane »Gradec« pred Omišljem te 100 ovaca i 10 koza. Ovaj legat od god. 1471. glasi: »Mi knez Ivan Frankopan krčki modruški i pročaja damo vidjeti vsmi i vsakom gde bude potribno videti to naše odlučenie ko odlučismo i odlučujemo, da po vsih kaštelih našega otoka, da se služi jedna misa v zor' vs'ki dan na slavu božiju. I v ime te službi dasmo i daiemo našim kapelanom v Omišli, ki su i ki budu najprvo zemlje vse to ča e naše pod Gradec pred Omišlem da su pod kaptol više rečeni vekvečnim zakonom i k tomu im pridasmu naših ovac 100 koz 10. 1470. miseca novembra.«¹⁰¹

Isti knez Ivan dao je u istu svrhu i vrbničkom kapitolu darovnicom od 10. travnja 1472. svoje zemljište na području »Uhrov«. Kao razlog ovog legata navodi se, što je, naime, za vrijeme invazije Uskoka (sic!) otok Krk bio opustošen, a s njime i dobra dana za mise zornice.¹⁰² U fond misa »zornica« plaćali su i vjernici prinose na čitavom otoku Krku. Stoga se i zemlje negda darovane toj fundaciji — zovu »pod zornicu«.¹⁰³

⁹⁵ ISTI, 288.

⁹⁶ ISTO.

⁹⁷ K. HORVAT, *Glagolitica Vaticana*, Starine XXXIII, str. 525.

⁹⁸ Uspor. M. BOLONIC, *Tragom kapitulskih liturgijskih tradicija*, BS, 1968, 3—4, str. 428—450.

⁹⁹ I. CRNIC, 156; Vj. STEFANIC, *Glagoljski*, 289.

¹⁰⁰ G. B. CUBICH, n. dj., 93. — Knez Nikola Frankopan ustanovio je mise zornice 6. prosinca 1426. i »pri kaptolu senjskom za služenje zornica« (cit. prema E. Hercigonja, str. 45).

¹⁰¹ Uspor. STARINE XXXIII, 509—510; J. VAJS, *Najstariji hrvatskoglagoljski misal*, Zagreb 1948, 79; E. HERCIGONJA, n. dj., 56.

¹⁰² STATUS LOCALIS ET PERSONALIS dioecesis Veglensis (Krk) 1935; BAK, Akta biskupa Zucherri.

¹⁰³ Uspor. Vj. STEFANIC, *Glagoljski*, 36, bilj. 1.

Kao i mnoge druge, tako je i ova zaklada morala biti tijekom vremena obnavljana zbog opadanja vrijednosti zakladne glavnice. Stoga je, prema kopiji isprave od 3. travnja 1483. (otok Krk je god. 1480. pao pod Mletačku Republiku!) koja se nalazi u katastiku sv. Mavra u župnom uredu u Vrbniku, vrbnički puk sakupljen na Uskrs na godišnjem skupu brašćine sv. Marije Velike dao vrbničkom plovani i kaptolu crkvu sv. Mavra sa svim njezinim dobrima pod misu zornicu. Prema ovom zapisu misa zornica pjevala se već od davnine vrlo rano, u zoru svake subote.¹⁰⁴

Ustanova ranih misa zornica bila je u Vrbniku obnovljena god. 1525. te je primala i prinositelje (braću, odatle »brašćina«) koji su u fond doprinosili zemljišta, životinje, novac i drugo. Tako npr. »1533 na dan svetoga Ivana krstitela prie se v' brašćinu od Zornice Ivan Bosnić i da edan ul' s pčelani kapitulu . . .«¹⁰⁵ Obveze »zornice« vršio je kapitul pa su se stoga i prihodi te fundacije unosili u kapitulske »kvadirne« (knjige, registre), a zemlja i životinje davale su se »na fit«. Kaptol je u vezi s time vodio i posebnu knjigu kako nam to svjedoči jedna takva sačuvana knjiga pod naslovom »To su službi od zornic«.¹⁰⁶

Potvrdu za to nalazimo za Bašku u notarskoj knjizi popa Ivana Mantakovića iz Baške. Pop Barko Papić svojom oporukom od 17. ožujka 1527. među ostalim određuje i ovo »... Oš'će ostavljam pod kapitul' baščanski redovnikom pod' zornicu ovce četire ...«¹⁰⁷ I u ispravi od 25. listopada 1527. »... pop Ladovik Dehanić dižmar u guvernadur kapitula bačanskoga i š njim domin Ivan Beloglavčić i pop Jakov Papić i ini obečaše de rato od strane rečenoga kapitula jedno svoje trsje, ko je ostavila pokoina Katarina po tište-mentu svojem, bivšega Ivana Velikoga žena s Baške, pod zornicu kapitulu rečenomu ...«¹⁰⁸

Kako se je tijekom vremena glavnica misa zornica sve više smanjivala bili su kapitul i na Krku prisiljeni tražiti redukciju misa, tj. da im se smanje dužnosti u tom smislu da ne moraju govoriti misu svaki dan. Tako je biskup Petar Antun Zuccheri dekretom od 10. siječnja 1775. vrbničkom kaptolu reducirao broj misa zornica na 120 godišnje.¹⁰⁹ Prema sačuvanim dokumentima — može se zaključiti, da su se mise zornice na otoku Krku govorile još početkom 19. vijeka.¹¹⁰

3. — Ne samo seoski kaptoli kao takvi već također i pojedini svećenici bili su razmjerno dosta bogati, kako nam svjedoče neke svećeničke sačuvane oporuke i druge isprave iz druge polovice 15. i prve polovice 16. vijeka. Prva je oporuka popa Frančiška Sedmaka iz Vrbnika koji »mислеći poiti na boži put v Rim ...« piše u travnju 1487. svoju oporuku. U istoj ostavlja svome bratu Marku »... pol crikve svetoga Petra, ka e v kotari vrbanskom ... i tu pol prieh od brašćini više rečene crikve ... iošć pušćam dragu Varvišnicu, ku sam kupil od Kuzola, i bokove, ke sam kupil od brašćini svetago Martina, i edan laz, ki sam kupil od Stipanićeve. iošć pušćam dvi kravi i ednu konsku mater ku prieh od brašćini svetago Petra ... ednoga kona, ednoga vola, da se tim pokrie vsa crikv' svetago Petra; iošć pušćam momu bratu Marku edan vinograd v Kotolinih, v kom' e i kuća; i vse kravi. ke su moe i ke su u Jurše ...« Nadalje pušta Markovom sinu Ivanu »... edan vinograd, ki e v' Kotolinih, v' kom su uliki (masline, op. M. B.). iošć pušćam v špital ednu

¹⁰⁴ Župski ured Vrbnik, Katastik sv. Mavra — »... quam ab antiquis temporibus cantabatur summo mane quolibet sabato vivis et defunctis«.

¹⁰⁵ Prema Vj. STEFANIC, *Glagoljski*, 289.

¹⁰⁶ ISTO, 295.

¹⁰⁷ Vj. STEFANIC, *Fragmenat glagoljske notarske knjige Ivana Martakovića baščanskog notara iz godine 1526 i 1527*. Posebni otisak iz Vjesnika Kr. državnog arhiva u Zagrebu za god. 1934, str. 26. (kasnije: Mantaković).

¹⁰⁸ ISTO, str. 31.

¹⁰⁹ BAK, Akta Zuccheri I; uspor. M. BOLONIC, *Knezovi* ...

¹¹⁰ Vj. STEFANIC, *Glagoljski* 302. Opsirnije o zornicama — M. BOLONIC, *Knezovi* ...

blazinu i edno rakno. iošće pušćam mome bratu Marku *polauču i vse pohištvu i kobili* ke su u Jurana ... iošć pušćam moemu bratu Marku *brvial* (brevijar; rukopisne knjige bile su vrlo skupe! — op. M. B.), da ga hrani, ako bude imiti sina popa ... ako bi ne imeli popa, da se da v' crikav' svete Marie v' Vrbnici. iošće ostavljam *misal* v' crikav svete Marie v' Vrbnici. iošće ostavljam moemu bratu Marku *vse moe blago gibuče i negibuče i vsa* ...¹¹¹ Prema rečenom radi se doista o imućnijem glagoljašu.

Slično se može zaključiti i iz oporuke popa Barka Papića iz Baške od 17. ožujka 1527. u kojoj on raspolaže svojom pokretnom i nepokretnom imovinom. U njegovoj oporuci među ostalim čitamo: »... Ostavljam *kapelu s'(ve)te Mihovil*, ke e po srede drage baščanske, a to mojemu sinovcu popu Petru ... Ošće ostavljam v' zadušinu (zadužbina, legat, op. M. B.) *graju* (manja šuma, isti) ka se zove Dub' i *ovac 20 i trsje* ko je (na) Narcih poli crikav' s(ve)toga Jakova¹¹² i *kuču* ka je pod gradom vrhu Vode i *vrtli* okolo nje i *ča k njim pristoi* i *pčele* ke su pri njej s ovim kundicionom (conditio — uvjet): da bude to gvernai i održal moj sinovac z gora rečeni pop Petar ... a po njega smrti moi sinovac Barić, ... ako bude pop ... I ta zadušina da se ne mozi prodati ni darovati ... / Ošće ostavljam momu sinovcu Bariću ... *trsje* ko je Pod Stenami ... ako bude pop ... / Ostavljam momu sinovcu Jurju ... *trsje* ko me je dopalo v' Bosari ... / Ošće ostavljam pod kapitul baščanski redovnikom pod' zornicu *ovce četire*. — I tako je ostavljam mojemu sinovcu rečenomu popu Petru *vse ostalo moje dobro* ko se giblje i ne giblje, če je *kuče, imen'è* i *ča k njim pristoi* i sa v'su masariju (pokuštvo, op. M. B.). I tako je *kalež, paramen't, knjige*, da se rečena roba ča je crikvena ne mozi prodati ni zaginuti ...¹¹³

Isto vrijedi i za oporuku popa Matija iz Vrbnika od 20. studenoga 1527. koja je prepisana iz stare kapitulske knjige (protokola) u župnom uredu u Vrbniku. Pop Matij Baromić (sinovac poznatog popa Blaža Baromića, tiskara i kanonika u Senju) napisao je svoju oporuku u svojoj kući u Senju koju je vjerojatno naslijedio od svog strica popa Blaža. Rečeni pop Matij Baromić oporučno ostavlja *svoju kuču* u Senju »*poštovanomu kapitolu senskomu*«, a *pokuštvo* iste kuće »momu bratu popu Ivanu i bratučedu Jakovu Papiću«. Istima je ostavio i »*vse ono ča e u nega v Baški shraneno*« (tj. kod Papića, op. M. B.). Svome bratu ostavio je još »*4 deli dražice v Grabrovicah i pol darmuna Šprzević i pol darmuna i četarti del Patnoga* ...« (sve u Vrbniku, op. M. B.). Poviše bratu popu Ivanu i bratučedu popu Jakovu Papiću oporučuje i *zemljište Meje* »poli svetoga Kuzmi i Domèna« u Vrbniku, uz uvjet da se od te zemlje »... *zname dukatov 10 i da se kupi ed(a)n kalež* ...« kojim će se doživotno služiti pop Ladovik Dehanić, a po njegovoj smrti »... da gre u s(ve)tu Mariju Vrbnik«. Popu Jakovu Papiću ostavlja još »... *vse ča e Vrbnici u moe teti Staske v hiži* ... i ča e v moei kući *esu dva karatela* (posuda za vino, op. M. B.) i edan stol, a u popa Jeleničića *edan karatel* ...« I napokon određuje: »Ošće pušćam *poštovanomu kapitolu vrbanskomu trs'e Svitnak i dva dela Bintence, laz ki e na* ... i *kuču* ka e na Škulici ...« (trg u Vrbniku, op. M. B.).¹¹⁴

U vezi s rečenom oporukom navest ću ovdje i ono što je o ovom pitanju napisao E. Hercigonja za tiskaru popa Blaža Baromića u Senju: »Nema sumnje da i značajno djelovanje kanonika kaptola senjskog Blaža Baromića (rodnom iz Vrbnika, op. M. B.) oko organizacije tiskare u Senju i štampanja *misala* (1494) i *Spovidi općene* (1496) ... upućuju na određene materijalne mogućnosti senjskog glagoljaštva potkraj 15. i na početku 16. stoljeća (pogo-

¹¹¹ KUKULJEVIĆ, str. 131; SURMIN, str. 325—326; usp. i E. HERCIGONJA, n. dj., str. 52.

¹¹² Kapela sv. Jakova srušena u 18. stoljeću i na njenom mjestu sagrađen zvonik sadašnje župne crkve.

¹¹³ Prema Vj. STEFANIĆ, *Fragmenat* ... str. 25—27.

¹¹⁴ Vj. STEFANIĆ, *Oporuka Matija Baromića od g. 1527.*, Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 2, 1955, str. 231—232; usp. i E. HERCIGONJA, str. 53.

rovo kada se znade da su izdanja senjske oficine, po tehničko-tiskarskim odlikama, ravna djelima onodobnih inozemnih tiskara).¹¹⁵

Dodajmo ovdje još nekoliko starijih isprava kupoprodajnih ugovora, iz početka 16. vijeka, da vidimo kako su popovi glagoljaši na Krku povećavali svoje materijalno stanje. Tako je npr. sprijeda spomenuti pop Jakov Papić iz Baške 11. studenoga 1526. kupio od Mikule Dorčića »... jedan kus zemlje oratje za libar 13 ...« koja »leži v Drazi Bašćanskoj v kuntradi poli malina s(ve)te Lucije ...«;¹¹⁶ vrbnički pak svećenik pop Martin Saganić prodao je 27. studenoga 1526. Mikuli Ivanoliću »jedno svoje trsje, ko mu je ostalo na klikih (na javnoj dražbi, op. M. B.) ... od Mikule Bravarića ...« — i to »za libar 24«.¹¹⁷ Zanimljiv je i zamjenbeni ugovor od 17. siječnja 1527. kojim pop Ivan Juranić iz Baške daje svojem bratu Francu »jedan svoj drmun pasišće ...«, a rečeni Franac jest dal dominu Ivanu *niko srebro*, ko je v depoziti u njega i v zakladi, i dajući mu vsu oblast nad njim i prav' ku ima, ča su kupe (čāše, op. M. B.), žlice, piruni (vilice, op. M. B.) i vse ino ča k njemu pristoi ...¹¹⁸ I sprijeda rečeni pop Ladovik Dehanić iz Baške »dižmar i guvernadur kapitula bašćanskoga«¹¹⁹ kupoprodajnim ugovorom od 31. listopada 1527. kupio je »jedno trsje« od »Katuše pridivkom Milutica ... za libar četrdeset«, pri čemu su bili svjedoci »dom'n Tomas kanonik crikve senjske i Franko Ferenčić iz Baške i ini ...«¹²⁰

4. — Ovdje ne možemo mimoći još jednu važnu činjenicu koja nam govori o imovinskom stanju krčkih popova glagoljaša za razdoblje od 11—15. stoljeća. Riječ je o knjigama, zapravo *rukopisnim knjigama*, koje su imale veoma veliku vrijednost. Stoga s pravom piše I. Milčetić: »... lijepe rukopisne knjige bijahu vrlo skupe«.¹²¹ Tako npr. pop Blaž prodaje svoj misal — za 27 dukata (1449);¹²² a dobrinjski glagoljaš pop Ivan Mavrović ostavlja »braščini sv. tela z Dobrina« rečeni misal u ime duga « od libar 23«, — »i ako je ča više vridan to daje za Boga rečenoj braščini«.¹²³ Pop Mate Bajčić iz Poljica kupio je brevijar za L 140.¹²⁴ I stoga je s pravom zapisao neki pop glagoljaš »knjigam e teško priti«.¹²⁵

U vezi s ovim dodajem ovdje jedan vrlo značajan slučaj iz Vrbnika za koji se znade da je bio jedan od centara gdje su se pisale i prepisivale glagoljske knjige. U novije vrijeme pronađen je u Rimu (u posjedu Umberta Pezzelija) jedan rukopisni brevijar koji je napisao vrbnički žakan Blaž Baromić (kasnije kanonik i tiskar u Senju) za vrbničkog popa Mavra, a dovršio ga je izradbom kalendarskog dijela pop Jure iz Baške god. 1471. Na početku istog brevijara nalazi se zapisan *incipit* u kojem se spominje pisac kodeksa i njegov naručitelj: »L(e)t' g(ospod)n(i)h .č.u.m. (= 1460) m(e)s(e)ca perv(a)ra prvi d(a)n. k'da se poče ov' feritêl' pis'ti i poče ga Blaž' ž(a)k(a)n' .dom(i)nu Mavru za nega pinezi«. Ovaj svoj putni glagoljski brevijar malog formata (16 × 11,7 cm) ponio je kasnije pop Mavar sa sobom kad je išao na ispomoć dubrovačkoj crkvenoj pastvi, kako to svjedoči njegov zapis u istom: »To pisa pop' Mavar' z Vrbnika kada stoêše v Konav'lh' poli Dubrov'nika tisućnicu zgora pisanu«.

¹¹⁵ E. HERCIGONJA, str. 48. Pop Blaž Baromić radio je prije u Mlecima.

¹¹⁶ MANTAKOVIĆ, 15—16.

¹¹⁷ ISTO, 16—17.

¹¹⁸ ISTO, 20.

¹¹⁹ ISTO, 31.

¹²⁰ Vj. ŠTEFANIĆ, *Još tri glagoljske isprave bašćanskog notara Mantakovića iz g. 1514. i 1527.* Zbornik Histozijskog instituta JAZU, knj. 1, Zagreb 1954, str. 151—152; uspor. i E. HERCIGONJA, 53, bilj. 175.

¹²¹ I. MILČETIĆ, *Otok Krk i glagoljska književnost*, II Vjesnik Staroslavenske akademije u Krku, str. 21.

¹²² STARINE XXXIII, str. 517.

¹²³ ISTO, 519.

¹²⁴ BAK, Gradanske parnice, I.

¹²⁵ I. MILČETIĆ, *Glagoljaši, osobito krčki, u prošlosti hrvatskoj*. Smotra (Grlovičeva), I (1887), str. 350. Više o vrijednosti knjige vidi M. BOLONIC, *Tragom* ...

U vezi s ovim kodeksom donosim ovdje što je za našu stvar posebno interesantno. Marija Pantelić u tom smislu piše: »Po atributu iz god. 1460. vidi se da je pop Mavar u to vrijeme svećenik s takvim dohocima, da može naručivati pisanje jednog brevijara« koji ima 417 pergamentskih folija, pisan u dva stupca po 30 redaka. (Uspor. Marija Pantelić, Glagoljski brevijar popa Mavra iz godine 1460., Slovo 15—16, str. 102 (Staroslavenski institut), Zagreb 1965, str. 94—149).

Budući pak da je »veća rukopisna knjiga vrijedila u ono vrijeme malu glavnicu, za to se u oporukama naročito spominju knjige«. ¹²⁶ Tako smo spri- jeda vidjeli kod oporuke popa Frančiška Sedmaka iz Vrbnika (1487); ¹²⁷ popa Barka Papića iz Baške (1527). ¹²⁸ Tako je i pop Bare Cilebić iz Vrbnika — oporukom od 29. siječnja 1520. — ostavio vrbničkoj župnoj crkvi svoj misal (za koji je platio 150 lira); ¹²⁹ isto i vrbnički »nodar« pop Martin Mihovilić god. 1551. ostavlja oporučno oltaru sv. Mihovila jedan misal pisan na per- gameni; ¹³⁰ i kasnije — god. 1639. — vrbnički pop Ivan Hodanić ostavlja »... misal i vse moje knigi ... žaknu Šimunu Kragulju ...« ¹³¹ itd.

Bit će stoga posve shvatljivo što je u vezi s time zapisao i J. Horvat: »Pred osvajačima spašavalo se što se spasiti moglo. U prvom redu knjiga, najveća pokretna vrijednost ...« (potcrtao M. B.). ¹³²

Imajući na pameti rečeno o vrijednosti rukopisnih knjiga naših glago- ljaša i njihovo knjižno blago, osobito liturgijsko, može se zaključiti da su krčki glagoljaši u ovom razdoblju imali također veliku vrijednost — čitavo blago — i u svojim rukopisnim knjigama. Krčki glagoljaši, kao i glagoljaši uopće, u rečenom razdoblju od 11.—15. vijeka upotrebljavali su isključivo rukopisne knjige. Prvi, naime, glagoljski misal izašao je tiskan tek god. 1483, a brevijar istom god. 1491. K tome moramo ovdje naglasiti i važnu činjenicu, da je svaki pop-glagoljaš morao imati svoj vlastiti brevijar i k tome svoj misal. Poviše su neki svećenici imali i svoj ritual i druge liturgijske i svećeničke knjige. ¹³³

Za rečeno imamo potvrdu i u kasnijim sačuvanim pisanim izvorima. Prema Valierovoj apostolskoj vizitaciji iz god. 1579. pored misala i brevijara koje su posjedovale župne crkve u većem broju (in communi), za župe Dubašnica, Omišalj i Vrbnik izričito se ističe da i svaki svećenik ima svoj misal i brevijar. ¹³⁴ Slično se čita i u drugoj apostolskoj vizitaciji Mihovila Priolija od god. 1603, tj. kako ne samo župne i druge crkve imaju misale i brevijare na hrvatskom jeziku (in lingua Illirica) za opću porabu (in communi), već ih imaju također i sami svećenici. ¹³⁵

Posebno važna za ovu stvar je i kanonska vizitacija biskupa Ivana Turijana od god. 1590. koja donosi popis knjiga koje su se nalazile u crkvama kao i onih koje su posjedovali svećenici. Prema tom zapisniku u Omišlju od 9 svećenika i 1 đakona — 7 ih je pokazalo svoj misal, a 9 svoj brevijar, dok je jedan imao »duo breviaria«; u Dobrinju od 15 svećenika — svi su prikazali i svoj misal i svoj brevijar; u Vrbniku od 28 svećenika (inače je tada bilo u Vrbniku 40 svećenika i 6 viših klerika) koji su prikazali svoje knjige — 27 ih je imalo svoj brevijar, a 26 i svoj misal. I u Baški od 8 sve- ćenika koji su pokazali svoje knjige — šestorica su imali svoj misal i bre-

¹²⁶ I. MILČETIĆ, *Glagoljaši*, str. 350.

¹²⁷ Vidi bilj. 111.

¹²⁸ Vidi bilj. 113.

¹²⁹ BAK, *Catastico*, 48.

¹³⁰ ISTO, str. 341.

¹³¹ R. STROHAL, *Glagoljska notarska knjiga vrbničkoga notara Ivana Stašića*, Zagreb 1911, str. 22, uspor. M. BOLONIC, *Tragom* ... str. 279.

¹³² J. HORVAT, *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, Krčki kulturni krug, str. 237.

¹³³ Uspor. M. BOLONIC, *Tragom* ...

¹³⁴ VA, apostolska vizitacija 1579.

¹³⁵ VA, apost. vizitacija M. Priolija.

vijar. Za župe *Dubašnica* i *Poljica* nema o tome podataka. Pored misala i brevijara krčki su svećenici glagoljaši prikazali vizitatoru i neke druge svoje knjige. Dok su misali i brevijari pojedinih svećenika god. 1590. uglavnom bile tiskane knjige, među drugim knjigama bilo je još i rukopisnih knjiga (manuscriptum), kako se u samoj vizitaciji navodi.¹³⁴

III. IMOVINSKO STANJE CRKAVA NA KRKU

1. — U potvrdu rečenog navest ću ovdje i nekoliko sačuvanih podataka o bogatstvu glagoljaških crkava na otoku Krku, kako se daje zaključiti iz raznih bilježaka razasutih po sačuvanim glagoljskim rukopisima koje sadrže djelomično ili u cjelini inventare tih crkava. Koliko je to važno za poznavanje materijalne i duhovne kulture naših glagoljaša uopće svjedoči i slijedeće mišljenje V. Cvitanovića: »Kulturna visina naših glagoljaša jasno se vidi iz starih crkava i predmeta u njima: ukusni drveni i mramorni oltari, uljene slike na drvetu i platnu, srebrna i drvena propela, kaleži, monstrance, kipovi, pokućstvo itd. što i danas predstavlja veliku umjetničku i kulturnu vrijednost. Sve su to pomogli dobiti glagoljaši i čuvali su brižno te dragocjenosti.«¹³⁷

Za otok Krk posebno je u tom smislu zanimljiv *Izveštaj o proučavanju i snimanju umjetničkih spomenika na otoku Krku 1933.*¹³⁸ u kojem A. Schneider upozorava na bogatstvo krčkih crkava u vrijednim djelima crkvenog slikarstva, kiparstva i umjetnog obrta. U tom svom izvještaju među ostalim piše: »... Nema tu gotovo crkve i kapele u kojoj ne bi bilo plastičnih djela, počevši od velikih, bogatim dekorativnim i figuralnim uresom ukrašenih oltara, djela u punom značenju riječi monumentalnih, pa do radova jednostavnih pučkih, dražesnih u svojoj naivnosti«. U vezi s time primjećuje E. Hercigonja¹³⁹ da su prema A. Schneideru u slikarstvu (i kiparstvu) zastupljena djela venecijanskih i drugih (npr. bergamskih) majstora što sežu negdje u prvu polovinu 14. stoljeća i predstavljaju izvanredna ostvarenja »... ranog mletačkog trecenta (poliptih sv. Lucije u Jurandvoru,¹⁴⁰ pala sv. Ivana u Omišlju, divni antipendij katedrale krčke ... srebrna pala krčka,¹⁴¹ Krunisanje Bogorodice u Dobrinju« pa tako sve do baroka. Schneider također ističe i važnu činjenicu da je otok Krk »... sačuvao ... svoj individualni značaj i u oblasti umjetnosti jer se tu razvila jedna lokalna slikarska škola, koja se dašto ne može takmičiti sa mletačkom, ali je zanimljiva u kulturno-historijskom pogledu.«

U vezi s citiranim E. Hercigonja konstatira: »Ovo je još jedna potvrda materijalnih mogućnosti i razine duhovne atmosfere srednjovjekovnog glagoljaštva (u ovom slučaju krčkog) koje u svojoj sferi kao komentor otvara vrata evropskoj — čak i vrhunskoj — likovnoj umjetnosti i istovremeno omogućava razvoj domaćih samoniklih likovnih smjeranja«. U vezi sa sprijeda rečenim o slici (likoniji) koja je god. 1477. donesena iz Mletaka u Vrbnik i koju tradicija pripisuje knezu Ivanu Frankopanu i za koju Vj. Klaić piše da se »predaja ne protivi povijesnoj istini ...«,¹⁴² Schneider drži da je »malo vjerovatno« — da — kako to lokalna tradicija hoće — »prekrasni desni

¹³⁴ BAK, I Pastirski pohodi; uspor. Vj. STEFANIĆ, *Knjige krčkih glagoljaša u XVI stoljeću*, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, knj. XV, sv. I — II, str. 1—32 (separat); M. BOLONIC, *Tragom*...

¹³⁷ V. CVITANOVIĆ, *Prilog poznavanju kulturne povijesti na zadarskom području*, »Radovi Instituta JAZU«, Zadar, sv. VI—VII, str. 203, citirano prema E. Hercigonja, n. dj., str. 57, bilj. 185.

¹³⁸ LJETOPIS JAZU, 46, str. 124—129.

¹³⁹ E. HERCIGONJA, n. dj., str. 57—58, bilj. 186.

¹⁴⁰ Rad Paola Veneziana. Čuva se u Krku.

¹⁴¹ Vidi bilj. 68—72.

¹⁴² Vj. KLAJĆ, *Knezovi*..., str. 286 i bilj 85—88.

oltar sa reliefom »Ružarice«: Bogorodica sa Isusom usred ružarija, okružena andeoskim glavicama, ispod nje sv. Dominik i sv. Katarina, a ispod ovih porodica donatora ...« predstavlja tu »likoniju« na kojoj su likovi podno ružarija tobože knez Ivan Frankopan, žena mu Elizabeta i njihova djeca Nikola i Katarina ...«¹⁴³

2. — U vezi sa sprijeda rečenim navest ću ovdje nekoliko podataka, kako su nam sačuvani u raznim glagoljskim rukopisima, a koji nam govore o bogatstvu nekih crkava na Krku. Tako npr. u bilješki od 17. lipnja 1475. (u Vatikanskom misalu — Illirico 4) nalazi se popis dijela inventara župske — »stolne« — crkve sv. Marije u Omišlju što su ga poslali u Krk »vsa općina i plovani s redovnici ... po zapovidi knežje milosti Ivana«, i to: »... najprvo kaleži 4, bibliju, misali 4, knjigi lijendi, paramenti pari 8, tri predoltar-nice, križa 2, kaleže 3, štriti jedne, ubrusa 2 na kaležih ...«¹⁴⁴ I zatim se u istom zapisu nastavlja: »A to je srebro, koje su dali ljudi v ime Božie i devi Marie na oltar svete Marie: najprvo potać 40 ter osam. I to je vse dano: ažuľic 61, prsteni 4, igal srebrnih 7; ošč ažuľici 2, ošč prsten 1 ...«¹⁴⁵ U istom misalu nalazi se još jedna zanimljiva bilješka od god. 1480. koja nabraja cijelo »... blago carke Svete Marie, ko bi dano v Kaštel ... v ruci Jurku kapitanu ...«¹⁴⁶ I ova se bilješka odnosi na župnu crkvu u Omišlju.

A sada, evo, nekoliko zanimljivih podataka za župnu (stolnu) crkvu u Vrbniku — prema zapisima u sačuvanim vrbničkim glagoljskim kodeksima. Podaci su od konca 15. i početka 16. vijeka. Govore o bogatstvu vrbničke župne crkve. Prema sačuvanom inventaru od 24. listopada 1493. imala je ista crkva među ostalim predmetima također: »... najprvo kaleži 10 ... križi velikih 5, križice male 3 ... kadilnik 1 srebrn ošč 1 miden ...«¹⁴⁷ U nešto kasnijem — teško čitljivom imovniku župne crkve »... Marie crkve Varbnici« od god. 1507. navodi se ponovno: »... velikih srebrnih 5« (tj. križeva, op. M. B.).¹⁴⁸ A u inventaru od god. 1510. među ostalim ponovno se navode u vrbničkoj crkvi: »... najprvo kalež 9, križi v(elikih) 5, križice male 3 ... kadilnik srebrn ...«¹⁴⁹ U vezi s tim inventarima E. Hercigonja pripominje: »Riječ je o predmetima znatne vrijednosti koji su bili dio crkvenog »tizora«. Takvi križevi (najčešće umjetno-obrtni rad u duborezu ili srebru) često su spominjan predmet u crkvenim inventarima ...«¹⁵⁰ Vrijednost takvih predmeta razvidna je iz jednog zapisa u »Antoninu« iz god. 1530. (koji se čuva u Nacionalnoj sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu): »... križ ki biše sto dukat i bandira ka (u originalu bi) biše 14 dukat ...«¹⁵¹

3. — I na koncu još nešto o knjižnom bogatstvu glagoljaških crkava na otoku Krku. Nadopunjujući ono što je sprijeda rečeno o knjižnom bogatstvu krčkih glagoljaša, ovdje donosim nekoliko takvih podataka za krčke crkve. Makar su podaci iz 16., dotično 17. stoljeća ipak su za našu stvar od posebne važnosti jer se radi o glagoljskim rukopisima, tj. o liturgijskim i drugim crkvenim knjigama koje su nastale prije pronalaska tiska. Knjige su to pisane na pergameni ili bumbažnom papiru te su imale, a imaju i danas veliku vrijednost, još posebno kao rariteti. Podatke vadim iz raznih glagoljskih zapisa iz sačuvanih nam kodeksa te iz zapisanih apostolskih i kanonskih vizitacija.

Prije svega, evo, takvih podataka prema bilješkama u glagoljskim rukopisima. Prema već citiranoj bilješki u II vrbničkom brevijaru iz god. 1493.

¹⁴³ Citirano prema E. HERCIGONJA, n. dj., str. 57—58, bilj. 186.

¹⁴⁴ K. HORVAT, n. dj, str. 525; uspor. i E. HERCIGONJA, str. 58—59.

¹⁴⁵ ISTO.

¹⁴⁶ ISTO.

¹⁴⁷ II vrbnički brevijar — XIV st. — vidi Vj. ŠTEFANIĆ, *Glagoljski* 333—334. — »Križice« — mali križići (srebrni) koje svećenik pruža vjernicima na ljubljenje (»Pax«).

¹⁴⁸ III vrbnički brevijar — prva pol. XV st. — Vj. ŠTEFANIĆ, n. dj. str. 337.

¹⁴⁹ ISTO, str. 338—339.

¹⁵⁰ E. HERCIGONJA, str. 58.

¹⁵¹ STARINE XXXIII, str. 218; E. HERCIGONJA, 57—58.

župna crkva u Vrbniku imala je među ostalim: 4 *brevijara velika*, 1 *mali brevijar*, 6 *misala*, *dvije »mašne knjižice«*, 4 *psaltira*, *»ošć' misal stari«* i *druge*.¹⁵² Prema inventaru izale crkve, zabilježeno u III vrbničkom brevijaru od 1. studenoga 1510. nalazile su se u Vrbniku slijedeće liturgijske knjige: 7 *misala na pergameni* i 1 *tiskani (»na štampu«)*, 5 *velikih* i *jedan mali brevijar*, 4 *psaltira* i 1 *na pergameni*, *»ošć' misala 2 ...«*¹⁵³ Još polovicom 19. vijeka imala je župna crkva u Vrbniku 12 svezaka na pergameni, traženih od uglednih filologa.¹⁵⁴ Danas se nalazi u župnom uredu u Vrbniku (uz druge rukopise) — 44 brevijara i 2 misala.¹⁵⁵

A župna crkva u Omišlju — prema citiranoj bilješki od god. 1475. — imala je tada: *»... bibliju, misali 4, knigi lijendi ...«*;¹⁵⁶ a prema onoj od god. 1480. *»... biblie, misal veliki, misalica 2, knigi lijendi, knigi carske ...«*¹⁵⁷

Međutim, mnogo potpunije podatke nalazimo u apostolskim (Valier, Prioli) i kanonskim vizitacijama. Tako je prema Valierovoj apostolskoj vizitaciji iz god. 1579. bilo u župnoj crkvi u *Baški* — 6 glagoljskih misala (lingua Illirica) i isto toliko brevijara; u plovanskoj crkvi sv. Stjepana u *Dobrinju* — 8 misala i 4 brevijara; u župnoj crkvi u *Dubašnici* — 2 misala i 4 brevijara. Plovanska crkva Uznesenja Marijina u *Omišlju* — imala je 15 misala i 3 velika brevijara; župna crkva u *Poljicima* — posjedovala je 4 dobra misala i jedan stariji. U kapitulskoj plovanskoj crkvi u *Vrbniku* vizitator je našao 12 misala zajedničkih (de communi) i 4 zajednička brevijara.¹⁵⁷ Slične podatke donosi i apostolska vizitacija Mihovila Priolija iz god. 1603.¹⁵⁹

I kanonske vizitacije krčkih biskupa, osobito onih starijih, donose vrijedne podatke o našem predmetu. Tako je npr. prema prvoj kanonskoj vizitaciji biskupa Petra Bempa iz god. 1565. bilo u župnoj crkvi u *Baški* — 15 misala i brevijara; u *Dobrinju* — 17 komada knjiga; u *Dubašnici* — 6 misala i 4 brevijara; u *Poljicima* — 3 misala i 1 veliki brevijar; u *Vrbniku* — 4 velika brevijara i jedan mali, te 10 misala.¹⁶⁰ Da se ovdje radi uglavnom o rukopisnim knjigama, nalazimo za to potvrdu u prvoj kanonskoj vizitaciji biskupa Ivana Turijana od god. 1590.

Prema toj vizitaciji bilo je tada u *Omišlju* — 26 primjeraka rukopisnih glagoljskih (carattere schiavo), pisanih na pergameni (in carta bergamena) ili na bumbažnom papiru (in carta bombasina), i to: 11 misala na pergameni i 2 na bumbažnom papiru, 6 brevijara na pergameni i druge. U *Dobrinju* bilo je 15 rukopisnih knjiga: 4 misala na pergameni, 1 misalić, 4 psaltira na pergameni i druge. Prema istom zapisniku *Vrbnik* je tada imao — 19 rukopisnih knjiga na pergameni, i to: 10 misala, 7 brevijara i 2 psalterija. A u *Baški* je bilo 15 knjiga, od kojih 6 misala i 7 brevijara. U rečenoj vizitaciji nema podataka za župe *Dubašnica* i *Poljica*.¹⁶¹

Koliko je bogatstvo bilo u rečenim glagoljskim kodeksima bit će nam jasno, ako imamo na pameti što je sprijeda rečeno o velikoj vrijednosti glagoljskih rukopisnih knjiga.¹⁶²

IV. IMOVINSKO STANJE BRATOVŠTINA NA KRKU

U prošlosti Krka bratovštine (brašćine) odigrale su veliku i značajnu ulogu ne samo u vjerskom pogledu već također i kulturnu i socijalnu ulogu

¹⁵² STARINE XXXIII, str. 509 ; Vj. ŠTEFANIĆ, n. dj. 333; M. BOLONIC, *Tragom*, str. 275.

¹⁵³ Vj. ŠTEFANIĆ, n. dj., str. 338; M. BOLONIC, isto.

¹⁵⁴ D.FABIANICH, *Alcuni cenni sulle scienze dei secoli passati in Dalmazia, Venezia* 1843, str. 45 (citirano prema Vj. Stefaniću, *Glagoljski*, str. 23).

¹⁵⁵ Uspor. Vj. ŠTEFANIĆ, n. dj., M. BOLONIC, *Tragom* ...

¹⁵⁶ Vidi bilj. 144.

¹⁵⁷ Vidi bilj. 146.

¹⁵⁸ VA, apost. vizitacija Augustina Valiera.

¹⁵⁹ VA, isto M. Priolija.

¹⁶⁰ BAK, I Pastirski pohodi (fotokopija — original kod JAZU u Zagrebu).

¹⁶¹ BAK, I Pastirski pohodi; Vj. ŠTEFANIĆ, *Knjige* ...; M. BOLONIC, *Tragom* ...

¹⁶² Vidi bilj. 121 i sl.

— sve do njihovog ukidanja za cara Napoleona početkom 19. vijeka. Njihov je broj bio neobično velik. Neke od njih bile su vrlo bogate. To njihovo bogatstvo sastojalo se ne samo u nekretninama i pokretninama (raznovrsno blago velikog i malog grla) koje se povećavalo obično darovnicama, kupnjom itd. kao i davanjem u zakup na dio, već također i u kapitalu koji se povećavao davanjem u zajam — »na fit«. A blago se davalo »na zlato« — prema krčkom zakonu.

Kolik su ugled uživale brašćine na Krku, i što su one značile u javnom životu, svjedoči nam i činjenica da su dapače i pojedini članovi kneževske porodice Frankopana bili članovi tih bratovština kao npr. one sv. Franje u Krku i sv. Marije Goričke u Baški.¹⁶³

U dokaz koncentracije zemljišnog posjeda i u rukama krčkih brašćina do kraja 15. vijeka donosim ovdje samo fragmentarno nekoliko podataka — iz sačuvanih listina. Tako Bratovštini sv. Franje u Krku u istoimenoj crkvi (osnovana 1300) daruje Dinka ud. Dvornić kamenicu za ulje.¹⁶⁴ Istoj brašćini 10. siječnja 1305. oporučno ostavlja Anastazija, žena pok. Adama Andreašića »polo bizantia«.¹⁶⁵ Ista Anastazija testamentarno pušta (1305) i »Bratovštini sv. Marije iste crkve (katedrale, op. M. B.) pola bizantina«.¹⁶⁶

Prema statutu Brašćine Ivana Krstitelja u Vrbniku (sačuvanom u talijskom prijevodu) od god. 1325. — pokojni vrbnički plovnik pop Damjan ostavio je rečenoj brašćini: »... jednu kuću u kaštelu Vrbnik i jedan vinograd ... i jednu oranicu u istom okrugu« (tj. vrbničkom, op. M. B.).¹⁶⁷ U darovnici Nikole Flaka od 15. ožujka 1419. — samostanu franjevac konventualaca u Krku — spominje se kao međaš »... neriz bratovštine sv. Ivana bičevalaca ...« u Krku (u krčkoj katedrali).¹⁶⁸ Ugovorom od 18. siječnja 1424. daje rečeni samostan konventualaca u Krku u zakup (na livel) Jurju Bagaju od Matije iz Zagreba jednu neriz kod sv. Lucije (kod Krka) »... isključivši jedan maslinik bratovštine Sv. Duha«.¹⁶⁹ U ispravi Ivana Frankopana od 12. kolovoza 1470. kojom isti daruje nekom Jurmanu iz Vrbnika jedno pasište spominju se i zemlje koje je isti Jurman kupio »... od brašćine s(ve)te Marie s Krka ...« uz knežev pristanak.¹⁷⁰ (Takva je dozvola bila potrebna za svaku promjenu vlasništva).

Kupoprodajnim ugovorom od 11. ožujka 1487. pop Matej Grgurić iz Vrbnika »... est prodal ... jednu zemlju oraču i pasišće brašćini s(ve)te Marie crkve stolne Vrbnici za deset zlatih ...« Prema istom ugovoru ta ista zemlja i pasište graniče — s burne strane — sa zemljama i drmunima iste brašćine.¹⁷¹ U travnju iste godine (1487) napisao je pop Frančiško Sedmak iz Vrbnika svoju oporuku u kojoj se spominju dvije vrbničke brašćine, tj. bratovština sv. Petra i bratovština sv. Martina. Prema istoj oporuci rečeni Sedmak od prve je brašćine dobio jednu zemlju a drugi je dio kupio, dok je od druge brašćine kupio jedno zemljište.¹⁷² A kupoprodajnim ugovorom od 13. travnja 1488. gastaldi (upravitelji) Bratovštine sv. Marije bičevalaca i sv. Ivana bičevalaca u Krku prodaju nekom Andriji Galeotto jedan vinograd (unam vineam) istih brašćina — u području sv. Sofije.¹⁷³

¹⁶³ Opširnije o bratovštinama na Krku vidi M. BOLONIC, *Bratovština sv. Ivana Krstitelja i druge na Krku*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1973; Isti, *Bratovština sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku (1323—1973)*, BS, 1973, 4, str. 459—476.

¹⁶⁴ F. BARTOLI, *Indice delle scritture, list 2* (rukopis u samostanu franjevac trećoredaca u Krku).

¹⁶⁵ ISTO, 1. 7.

¹⁶⁶ ISTO.

¹⁶⁷ Vidi M. BOLONIC, n. dj., str. 100.

¹⁶⁸ F. BARTOLI, n. dj., 1. 184.

¹⁶⁹ Isto.

¹⁷⁰ KUKULJEVIĆ, str. 105; SURMIN, str. 258—259.

¹⁷¹ SURMIN, 321—322.

¹⁷² KUKULJEVIĆ, 131; SURMIN, 325—326; E. HERCIGONJA, 49.

¹⁷³ F. BARTOLI, 1.184 otraga.

U vezi s time još ovo. Bratovština sv. Marije bičevalaca u Krku, združena kasnije s bratovštinom sv. Ivana dei Battudi, i Braščina sv. Ivana Krstitelja u istoimenoj crkvi u Vrbniku (1323) — bile su najbogatije braščine na otoku Krku.¹⁷⁴

ZAKLJUČAK

Iz sprijeda navedenih podataka, sačuvanih pretežno u javnopravnim i privatnopravnim dokumentima — većinom iz dobe 11. do 15. stoljeća — o gospodarskom stanju glagoljaških institucija na otoku Krku može se zaključiti, kako je gospodarski položaj glagoljaštva na Krku u to doba bio relativno na višoj razini. Svi ti podaci dovoljno govore, kako su glagoljaške institucije na Krku, kao što su crkve, samostani, seoski kaptoli kao zajednice i pojedini glagoljaši za sebe i napokon brojne braščine, raznim darovnicama (kraljevskim, kneževskim i bogatijih građana), privilegijima, kupoprodajnim ugovorima, oporukama, fundacijama itd. došle do relativno krupnog posjeda zemalja te drugih nekretnina i pokretnina.

Stoga su krčki glagoljaši uživali i velik ugled u svojem narodu. To nam svjedoče razne darovnice i notarske isprave. Tako npr. u darovnici od god. 1100.¹⁷⁵ na prvom mjestu, ispred suca, spominje se »gospodin plovani«. U raznim notarskim ispravama kao prvi od svjedoka »dobrih ljudi« spominju se plovani ili koji od mjesnih svećenika. Prema vrbničkom statutu statutarne odluke donose se redovito i u prisutnosti plovana, što je posebno istaknuto.¹⁷⁶ Knez Ivan Frankopan u jednoj svojoj ispravi naziva ih »... našim vernim dobrim slugam popom ...«¹⁷⁷

Zanimljiva je u tom pogledu više puta ovdje citirana studija E. Hercigonje o društvenom i gospodarskom položaju glagoljaštva od 12. do 16. stoljeća, u kojoj na temelju podataka o gospodarskom položaju glagoljaštva za šire područje: Istre, Primorja, sjeverne Dalmacije, preko Modruša, Like i Krbave do Pokuplja zaključuje, kako je neosnovano — za to razdoblje — govoriti o siromaštvu i zaostalosti popova glagoljaša. Stoga on ovom studijom hoće da revidira tradicionalne ocjene o materijalnoj (pa i kulturnoj) zaostalosti hrvatskih glagoljaša (pogotovo u odnosu na latinski kler).¹⁷⁸ Zaslužuje da je se pročita jer baca doista novo svjetlo u ovu zanimljivu problematiku.

(*Nastavak o ovoj temi za krčke glagoljaše, tj. za razdoblje od 16. vijeka dalje u jednom od slijedećih brojeva BS!*).

¹⁷⁴ O tome i o imovnom stanju braščina na Krku za daljnje razdoblje vidi M. BOLONIC, *Bratovština*.

¹⁷⁵ Vidi bilj. 16 i sl.

¹⁷⁶ I. CRNČIĆ — F. RACKI, *Statut vrbanski a donekle i svega krčkoga otoka*, Monumenta historico-juridica, I/IV; uspor. i E. HERCIGONJA, 35.

¹⁷⁷ Vidi bilj. 92.

¹⁷⁸ E. HERCIGONJA, n. dj.; vidi i recenziju istog djela: A. N., *Društveni i gospodarski okviri hrvatskog glagoljaštva od 12. do 16. stoljeća*, u SLOVO, Casopis Staroslavenskog instituta u Zagrebu, 22, 1972, str. 185—187.